

دوران طلایی برنارد زاکرس غربی

(با نگاه ویژه به استان ایلام)

دکتر حبیب الله محمدی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و استاد ایلام

انتشارات زاکرو

سرشناسه: محمودیان، حبیب‌الله، ۱۳۲۹ -
عنوان و نام پدیدآور: دوران طلایی برنز در زاگرس غربی (با نگاه ویژه به استان ایلام)/
تألیف دکتر حبیب‌الله محمودیان؛

ویراستار: ظاهر سارایی.

مشخصات نشر: ایلام: انتشارات زاگرو، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری: ۲۳۵ ص: مصور، نقشه، جدول.

شابک: ۸ - ۸ - ۹۲۲۵۰ - ۶۰۰ - ۹۷۸ -

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: عصر مفرغ - ایران - اشیای مفرغی باستانی - اشیای مفرغی ماقبل تاریخ
موضوع: عیلام - تاریخ - عیلام - آثار تاریخی، باستان‌شناسی، ایلام (استان)
موضوع: ایران - تاریخ - عیلامیان، ۲۲۲۵ - ۶۱۴۵ ق.م - ایران - تاریخ - پیش از اسلام

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۷ م ۴۵ / DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۰۴۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۲۶۴۷۵۴۱

ایلام: مترجم خرفی، سفهان، کوچه سوم پلاک ۲۱۷

دوران طلایی برنز در غربی زاگرس

(با نگاه ویژه به استان ایلام)

مؤلف: دکتر حبیب‌الله محمودیان، عضو هیأت دانشیار، دانشکده آزاد اسلامی - واحد ایلام

ویراستار: ظاهر سارایی

طرح جلد:

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۱

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیش گفتار.....
۱۵	فصل اول: موقعیت جغرافیایی (بوم‌شناسی).....
۱۷	موقعیت جغرافیایی فلات ایران.....
۱۸	موقعیت جغرافیایی بخش غربی زاگرس.....
۱۹	کبیر کوه.....
۲۱	رود سیمره (کرخ).....
۲۴	موقعیت استان ایلام.....
۳۰	موقعیت استان لرستان.....
۳۵	فصل دوم: راه‌ها و معابر باستانی.....
۳۸	دلایل وجود راه‌های باستانی در غرب فلات.....
۳۹	تمدن‌ها، راه‌ها و مهاجرت‌ها.....
۴۷	فصل سوم: پیشینه‌ی تاریخی و باستان‌شناسی غرب ایران.....
۵۰	موقعیت تمدنی فلات ایران.....
۵۱	پیشینه‌ی مطالعات تاریخی بخش غربی زاگرس.....
۵۳	ساکنان زاگرس در هزاره‌ی سوم ق. م.....
۵۴	ایلام باستان.....
۵۶	تمدن ایلام، نماد مدنیت ایران.....
۶۰	فعالیت هیأت‌های باستان‌شناسی در دامنه‌های جنوبی و جنوب غربی زاگرس.....
۶۱	غرب ایران و تمدن‌های هم‌جوار.....
۶۲	محوطه‌های باستانی غرب ایران در حدود ۲۶۰۰-۱۴۰۰ ق. م.....
۶۳	اقوام هند و اروپایی.....

۶۶	الف: پیشینه‌ی نظری در مورد عصر برنز
۶۶	منابع مطالعاتی عصر برنز
۷۲	ب: پیشینه‌ی تجربی در مورد عصر مفرغ
۷۲	یافته‌های علمی حاصل از کاوش‌های باستان‌شناسی محدوده‌ی مورد مطالعه
۷۳	کاوش‌های منطقه‌ی چوارایلام
۷۵	کاوش‌های باستان‌شناسی منطقه‌ی ایوان
۷۵	منطقه‌ی رگوار ملکشاهی
۷۶	کاوش‌های منطقه‌ی آبدانان
۷۶	کاوش‌های باستان‌شناسی در منطقه‌ی ایلام
۷۸	کاوش‌های باستان‌شناسی منطقه‌ی شیروان
۷۸	کاوش‌های باستان‌شناسی منطقه‌ی رین‌آباد
۷۸	کاوش‌های منطقه‌ی صالح‌آباد
۷۸	بررسی‌های باستان‌شناسی منطقه‌ی ایلام
۸۰	کاوش‌های باستان‌شناسی در منطقه‌ی بیه‌وشه
۸۱	کاوش‌های منطقه‌ی لرستان
۸۵	گورستان‌ها و رودخانه‌ها
۸۶	کاسیان و هنر فلزکاری
۸۹	واژه‌شناسی کاسی‌ها
۹۰	منشأ قومی و جغرافیایی کاسیان
۹۱	تاریخچه‌ی فلز و فلزکاری و پیدایش مفرغ
۹۳	فرهنگ عصر برنز در ایران
۹۴	تقسیم‌بندی دوران مفرغ
۹۷	فرهنگ عصر آهن I در ایران
۱۰۳	فصل چهارم: محوطه‌های باستانی
۱۰۵	الف) گورستان‌ها
۱۴۱	ب) تپه‌ها
۱۶۲	ج) محوطه‌های عصر برنز

۱۷۰	جدول مشخصات یافته‌های سفالی و دیگر شناسه‌های فرهنگی مکان‌های باستانی
۱۷۳	فصل پنجم: مشخصات، ویژگی‌ها و فناوری ساخت آثار برنزی لرستان
۱۷۸	شرح طرح‌ها و تصاویر اشیای برنزی مورد مطالعه
۱۹۷	تصاویر و طرح‌های اشیای برنزی مورد مطالعه
۲۱۴	جدول مشخصات اشیای برنزی لرستان
۲۲۱	برخی از مکان‌های کشف ابزار و اشیای برنزی معروف به برنز لرستان
۲۲۴	فصل ششم: نتیجه و نتیجه‌گیری
۲۳۶	فصل هفتم: کتاب‌شناسی

www.ketab.ir

پیش گفتار

پیشینه علم باستان‌شناسی در دو قرن اخیر، زمینه‌ی شناخت و معرفی آثار فرهنگ عصر برنز و آهن در فلات ایران و سرزمین‌های هم‌جوار را فراهم نموده است. بررسی و شناسایی مکان‌های باستانی، انجام فعالیت حفاری و کاوش علمی، تطبیق و مقایسه‌ی آثار و شواهد فرهنگی مکشوفه از محوطه‌ها، بررسی عواما و مرگ‌ها، تحلیل پیامدهای تهاجم و تبادل فرهنگی اقوام و ملت‌ها بر یکدیگر و در کل، تلاش جهت شناخت بیشتر تمدن و فرهنگ منطقه‌ی مورد عنایت هیأت‌های باستان‌شناسی بوده است. معرفی تمدن عصر طلایی برنز در غرب ایران، خصوصاً در منطقه‌ی عمومی موسوم به لرستان و طبقه‌بندی رشته‌بندی آثار و ابزار مکشوفه از محوطه‌های باستانی و ارائه‌ی یافته‌های پژوهشی و تحقیقاتی در این زمینه، به تمدن و فرهنگ این دوره هویتی داده است که در تاریخ تحولات باستان‌شناسی تحت عنوان فرهنگ عصر فرغ یا برنز از آن یاد شده است. در زمینه‌ی فرهنگ دوره‌ی برنز، معروف به برنز لرستان، فعالیت‌های پژوهشی زیادی صورت پذیرفته است، اما به دلیل گستردگی و وسعت منطقه، شرایط جغرافیایی و اقلیم کوهستانی زاگرس و دشت‌های حاشیه‌ی غربی، تحولات تاریخی و تهاجم و تبادل فرهنگی نامرئی در جنگ‌ها، یورش‌ها و درهم‌تنیدگی تمدن‌های هم‌جوار، مسائل جدیدی را در این بخش فراوانی پیش روی پژوهشگران بخش باستان‌شناسی و رشته‌های مرتبط قرار داده است که استمرار فعالیت علمی در این زمینه اجتناب‌ناپذیر ساخته است. بررسی این آثار، موجب شناسایی وضعیت زندگی اجتماعی انسان و ارتباط جوامع مختلف شده است. مطالعات انجام‌شده روی آثار و اشیاء و ابزار به دست‌آمده از حفاری‌های باستان‌شناسی در نقاط مختلف کشور نشان می‌دهد، اقوام مختلفی در فلات مرکزی و نواحی کوهستانی البرز و زاگرس ساکن بوده‌اند و با تمدن‌های بین‌النهرین، قفقاز و مناطق هم‌جوار

ارتباط داشته‌اند. برخی از این اقوام از سرزمین‌های شمالی فلات ایران به تدریج به نواحی جنوبی مهاجرت نموده و در نواحی آباد کوهستانی زاگرس و دره‌های مصفای آن سکنا گزیده و موقعیت مناسب تمدنی کسب نموده‌اند. اورارتوها، گوتی‌ها، آریایی‌ها، لولویی‌ها و کاسی‌ها از جمله این اقوام هستند که در بخش غربی فلات ایران جایگیر شده، و برخی از آن‌ها از نواحی قفقاز وارد مناطق شمال غرب و غرب ایران شده‌اند. از جمله‌ی این اقوام می‌توان به قوم کاسیت (کاسی، کاشی، کاش،) اشاره نمود که در مقطعی از تاریخ (هزاره‌ی اول و دوم قبل از میلاد) در حاشیه‌ی غربی کهستان زاگرس و در همسایگی تمدن‌های بزرگ آن روزگار؛ یعنی ایلام و بین‌النهرین، سکونت داشتند. حضور اقوام مختلف در همسایگی سرزمین ایلامیان و ارتباط آن‌ها با ساکنان متمدن منطقه موجب شکوفایی فرهنگ باستانی ایران و تبادل تمدنی شده است. برای تحقق این هدف، مسیحا، تیمی، شهرها و مراکز جمعیتی محدوده‌ی غرب ایران در عصر برنز، مکان‌ها و محوطه‌های باستانی، مطالعات تاریخی در مورد برخی اقوام مهاجر باستانی در منطقه و همچنین میزان ارتباط آن‌ها با اقوام ساکن در سرزمین میان‌رودان و نیز طبقه‌بندی ویژگی‌های تکنیکی انواع آثار و ابزار برنزی مکشوف از مکان‌های باستانی غرب ایران (ایلام و لرستان) در دوره‌ی برنز و آهن مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که ساکنان فلات ایران از هزاره‌ی سوم ق. م با مس و آله‌ها آن آشنایی داشته‌اند. سر‌پرسی سایکس، سر‌اوتل اشتاین، فرانک هول، پیت‌من، اشمیت، کاهن و برخی هیأت‌های باستان‌شناسی داخلی و خارجی به بررسی فرهنگ‌های عصر مفرغ در این منطقه پرداختند. تلاش هیأت مشترک ایران و بلژیک به سرپرستی پروفیسور واندنبرگ، در دهه‌ی ۱۹۶۰ بسیار مورد توجه چشم‌گیر است، اما با وجود این تلاش‌ها بسیاری از ناگفته‌ها در مورد برنز لرستان وجود دارد که ضرورت پژوهش‌های علمی و گسترده را ایجاب می‌نماید.

در این نوشتار، تحولات عصر برنز در محدوده‌ی جغرافیایی غرب ایران، مورد توجه قرار گرفته است. بررسی و شناسایی مکان‌های باستانی‌ای که در گذشته مورد حفاری و کاوش قرار گرفته‌اند و نیز شناسایی مکان‌های جدید، الزاماً شرایطی را به وجود آورده که از روش‌ها و متدهای مختلفی برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شود؛ چرا که بررسی اسناد و گزارش‌های باستان‌شناسی در

دهه‌های گذشته به دلیل محدودیت منابع، با مشکلات و نواقصی همراه بوده است. اطلاعات ارائه شده در مورد مکان‌های باستانی عصر مفرغ منطقه، بیش‌تر حاصل یافته‌های بررسی‌های باستان‌شناختی سال‌های اخیر است؛ هرچند بررسی منابع و گزارش هیأت‌های باستان‌شناسی، خصوصاً پی‌گیری و ردگیری مجدد مسیرهای هیأت مشترک ایران و بلژیک به سرپرستی پروفیسور واندنبرگ، دارای اهمیت می‌باشد. تطبیق و مقایسه‌ی تلاش‌های علمی گذشته و بررسی‌های جدید، اطلاعات گذشته و ارزشمندی از ادوار فرهنگی عصر مفرغ حاشیه‌ی غربی زاگرس، به دست داده که در این نوشتار ارائه شده است. بخش عمده‌ای از اشیای برنزی مورد مطالعه، اشیاء و ابزارهای بوده‌اند که سرانجام در دوره‌ها و یا مجموعه‌های مختلف نگه‌داری می‌شوند. در این کتاب، مشخصات و فناوری ساخت و پرداختی از آثار برنزی مکشوفه از مکان‌های باستانی، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. بخش عمده‌ی این کتاب از تحولات فرهنگی عصر مفرغ و برنز در این منطقه به قوم کاسیت برمی‌گردد که در این سده‌ها در این منطقه پراکنده شده‌اند.

بسیاری از آثار مربوط به محوطه‌ها و گورستان‌ها در مناطق ایلام و لرستان، متعلق به دوره‌ای است که به نام عصر برنز شناخته شده است؛ هرچند باید از تحولات تاریخی و فرهنگی دوران قبل و بعد از دوره‌ی مفرغ چشم‌پوشی نمود و تحولات و تبادلات آن را نادیده گرفت. با این وصف می‌توان گفت، منطقه‌ی ایلام و لرستان در دوران مفرغ و بعد از آن، در عصر آهن تحولات شگرفی داشته است. تعدد آثار و ابزار مکشوفه از گورستان‌ها و آثار تاریخی، نشانگر این تحولات است. این آثار فقط منحصر به لرستان نیست و در دیگر نواحی زاگرس، به‌ویژه ایلام و خوزستان و نواحی کرمانشاه و کردستان نیز آثار زیادی منسوب به این دوره به دست آمده است.